

Barn med fluktbakgrunn

Hvilken kompetanse og ferdigheter bør ansatte i barnehagen ha i møte med barn med fluktbakgrunn?

Jeanett Shirvani

Kandidatnummer 8006

Bacheloroppgave

BMBAC3900

Trondheim, Mai 2019

Bacheloroppgaven er et selvstendig studentarbeid gjennomført ved Dronning Mauds Minne Høgskole for Barnehagelærerutdanning og er godkjent som en del av barnehagelærerutdanningen. Under utarbeidelse av oppgaven har studenten fått veiledning ved DMMH.

DronningMaudsMinne
HØGSKOLE FOR BARNEHAGELÆRERUTDANNING

you have to understand,
that no one puts their children in a boat
unless the water is safer than the land.
(Warsan Shire)

Forord

Da var tiden kommet for å levere inn bacheloroppgaven som markerer slutten på tre spennende og innholdsrike år ved Dronning Mauds Minne Høgskole. Det har vært en lang og krevende periode, og nå er jeg endelig i mål.

Takk til mine medstudenter, spesielt Sara Zemichael, for gode samtaler og refleksjoner. Takk til familie og min samboer som har støttet, hjulpet og motivert meg til enhver tid. Samtidig vil jeg også takke begge mine veiledere, Svein og Kris, for veiledning og gode ord gjennom denne prosessen.

Spesielt takk til pappa som har brettet ut om sin livshistorie og sin tid på flukt siden jeg var liten. Jeg er takknemlig for å ha vokst opp med åpenheten rundt dette, noe som har ledet meg både til valg av studie og valg av problemstilling for oppgaven.

Trondheim, 2019

Jeanett Shirvani

Innhold

Forord	3
Innledning.....	6
Presentasjon av problemstilling.....	7
Begrepsavklaring.....	8
Kompetanse	8
Traume.....	8
Flyktning	8
Tidligere forskning	9
Barnehagen som en lærende organisasjon.....	9
Den flerkulturelle barnehagen	10
Samarbeid.....	11
Teoretiske rammeverk.....	13
Flukt som prosess	13
Pre-flight.....	14
Flight	14
Post-flight	14
Traumer og resiliens.....	16
Tilpasset omsorg.....	18
Metode.....	21
Fremgangsmåte	22
<i>Fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming</i>	22
Kildekritikk	23
Forskerposisjon	24
Diskusjon av materialet i lys av behov for kompetanse og ferdigheter	24
Praksisfortelling 1 – Holdninger	24
Praksisfortelling 2 – Traumekompetanse	27

Praksisfortelling 3 – Forutsigbarhet	28
Oppsummering	30
Veien videre	32
Referanseliste	33

Innledning

«En bekjent av meg skulle rømme med sønnen sin fra Irak til Tyrkia. Jeg ble fortalt at de kom i kontakt med en menneskesmugler som gjemte dem i en tankbil som skulle frakte dem over grensen. I løpet av turen hadde de gått tom for oksygen. Alle som satt inne i tankbilen omkom. Sønnen var bare 3 år gammel.»

Sitatet over er fra min far. I hans tidlige ungdomsår flyktet han fra hjemlandet sitt som følge av krig. På 70/80-tallet kom han til Norge alene med status som politisk flyktning. Det å oppleve krig på nært hold, og å oppleve å måtte flykte fra hjemmet sitt er en svært alvorlig belastning, spesielt for et barn (Tveitereid, Fandrem, Sævik & Vestad, 2017, s.24). På 70- og 80-tallet kom en stor bølge med flyktninger. Tall viser at det kun kom 150 asylsøkere til Norge i 1983, men kun 5 år senere, i 1988, var tallet økt til 6600 (Rudi, u.d). Det var etter denne økte pågangen at de første asylmottakene kom (Håkonsen, 2008). Mye har skjedd siden den tid.

Den europeiske flyktningkrisen startet etter 2010, med et stort trykk i 2015, og holder fortsatt på den dag i dag. Tall fra 2018 viser at så mye som ca.3,6 millioner mennesker er på flukt i Europa (Christophersen, 2018). Av disse menneskene på flukt finnes mange barn. Dette er barn som har opplevd ting som barn absolutt ikke skal. Dette er barn som har vært vitner til traumatiske hendelser, og som i stor grad går gjennom en vanskelig periode i livet sitt. Man skulle tro at når de kommer til Norge, et trygt land, så forsvinner alt av bekymringer og problemer og man føler seg trygg. Slik er det nødvendigvis ikke, og akkurat derfor er det nødvendig at barnehagen har kompetanse på å ta imot disse barna. Dette er barn som får barndommen sin satt på vent. Mange får aldri barndommen tilbake.

Statistikk, som kun tar for seg de som har fått innvilget søknad, viser at 15 230 personer kom som flyktninger til Norge i 2016. Kun ett år etter, i 2017, har tallet sunket til 7 808. Dette viser en nedgang på 48,7% (SSB, 2018). Dette er grunnet blant annet grensekontroller som ble innført i Schengen våren 2016 for å begrense flyktningstrømmen (Dzamarija, 2018). Selv om vi ser en nedgang i antall flyktninger som blir bosatt i Norge så er det ingen grunn til å «ta det for gitt». Barnehagen tar fortsatt imot familier og barn som har vært på flukt, og for å kunne møte disse menneskene på best mulig måte så trenger man spesifikke ferdigheter og kompetanse.

Presentasjon av problemstilling

Tematikken i denne bacheloroppgaven er barn på flukt. Årsakene til valg av tematikk er som nevnt over, samt at jeg alltid har hatt et brennende engasjement om å være stemmen til de barna som har blitt tause. Derfor var det en selvfølge for meg å rette lyset mot barn på flukt. Erfaringer fra egen praksis, både i sammenheng med skole og jobb, forsterket min forståelse av at det trengs mer kompetanse, ferdigheter og forståelse rundt barn på flukt. Etter å ha gjennomført flere litteratursøk om barn med fluktbakgrunn, både generelt og i barnehagen, fant jeg ut at det var lite dokumentasjon på dette området. Dette ledet meg til følgende problemstilling:

Hvilken kompetanse og ferdigheter bør ansatte i barnehagen ha i møte med barn med fluktbakgrunn?

For å finne svar denne problemstillingen har jeg valgt litteraturstudie som metode, hvor jeg har tatt i bruk allerede eksisterende data. I tillegg til dette har jeg med integrerte praksiserfaringer for å diskutere teorien/problemstillingen/ sette lys på teorien.

Observasjoner og opplevelser fra praksis er faktorer som har avgjort problemstillingen min. I løpet min tid i barnehage var det spesielt tre hendelser som gjorde sterkt inntrykk på meg. Jeg har valgt å integrere disse tre observasjonene mine inn i oppgaven. De tre praksisfortellingene er som følgende:

1. Ansatt hadde negative holdninger i samspill med barn med minoritetsbakgrunn, samt problemer i foreldresamarbeidet til barnet.
2. Ansatt begrunner barn med minoritetsbakgrunn sin oppførsel med traume.
3. Avvik i rutiner fører til endret oppførsel hos barn med asylbakgrunn.

Praksisfortellingene vil bli nærmere utdypet i diskusjonsdelen av oppgaven (s.25).

Begrepsavklaring

Kompetanse

Grunnen til at jeg har valgt begrepet kompetanse fremfor kunnskap i problemstillingen min er fordi kunnskap alene ikke er nok. Man må vite hvordan man anvender kunnskapen i praksis, altså kompetanse.

Traume

«Trauma is the response to a deeply distressing or disturbing event that overwhelms an individual's ability to cope, cause feelings of helplessness, diminishes their sense of self and their ability to feel the full range of emotions and experiences» (Onderko, u.d.). Vi kan skille mellom type 1- og type 2-traume. Førstnevnte er en enkelthendelse og kan inneholde for eksempel en trafikkulykke eller en naturkatastrofe. Type 2-traume er gjentatt traumatisering over tid, for eksempel vedvarende katastrofer eller krig og forfølgelse (Tveitereid, et al., 2017, s.46). I denne oppgaven vil begrepet traume omhandle type-2 traume.

Flyktning

«En flyktning kan enten være overføringsflyktning eller såkalt kvoteflyktning, eller det kan være en asylsøker. Kvoteflyktningene kommer til Norge gjennom et organisert tiltak i samarbeid med FNs høykommissær, eller via avtale i EU. De er dermed sikre på å få bli og vil være mindre sårbare enn asylsøkerne som lever i usikkerhet.» (Tveitereid, et al., 2017 s.24). I denne oppgaven vil fokuset ligge hos barn som har fluktet grunnet krig.

Tidligere forskning

Barnehagen som en lærende organisasjon

Barnehagen som en lærende organisasjon er viktig i arbeidet med barn med fluktbakgrunn. Når det snakkes om barnehagen som en lærende organisasjon så snakkes det om å blant annet samarbeide, støtte, reflektere og utvikle seg sammen – også i takt med samfunnet (Larsen & Slåtten, 2015, s.206, Gotvassli, 2013, s.96, Gotvassli & Vannebo, 2016, s.256). Barnehagen må gjøre endringer i samkjør med endringene i samfunnet, slik at barnehagen er forberedt. For å få til dette er det viktig at personalgruppen i barnehagen snakker sammen på forhånd for å dele hverandres erfaringer og kompetanseområder, og ikke minst å innstille seg på at et barn med fluktbakgrunn ikke er en utfordring men en ressurs (Tveitereid, et al., 2017, s.36). For å få til en god læringskultur vil det være nødvendig med en produktiv ledelse i barnehagen. Denne type ledelse er opptatt av å skape undring og refleksjon, og den vil bidra til å utvikle en undringskultur. En slik kultur fører til mer fokus på endringer og nyskaping. Når vi snakker om produktiv ledelse hevder Gotvassli (2013) at hvis man skal makte de utfordringene som en organisasjon står ovenfor så vil det være nødvendig å ha en læringskultur som har de samme verdier som produktiv ledelse, eller undringskultur som det også kalles (s.41).

Den ansatte må sjekke egne holdninger, og pedagogisk leder har som oppgave å forsikre at personalgruppen ser på mangfold som en ressurs som vil tilføre fellesskapet i barnehagen noe godt og berikende. Kvaliteten på barnehagehverdagen har stor betydning, spesielt for barn med flyktningbakgrunn. Forskning viser i større grad enn tidligere hvilken betydning barnets omsorgssituasjon de første to-tre årene har for dets psykiske helse og funksjon – ikke bare i barndommen, men også i ungdomstid og voksent liv (Hansen, 2014, s.14). Slik kunnskap stiller store krav til barnehagen. Forskning peker også på at de barna som etablerer vennskap og et normalt liv raskt og best, har møtt kunnskapsrike pedagoger fra starten av (Fandrem & Tveitereid, 2016).

Det er tross alt ikke barnet som skal tilpasse seg barnehagen, det er barnehagen som skal tilpasse seg barnet. Barnehagens arbeidsmåte må styres av barnets behov.

Den flerkulturelle barnehagen

En flerkulturell barnehage er ikke noe man er, men noe man gjør i praksis. Eriksen og Sajjad (2015) beskriver kultur som tanker, kunnskaper og ferdigheter som mennesket har tilegnet seg av et samfunn (s.40). Et barn som er oppvokst i Iran vil ha en helt annen forståelse av hvordan man skal oppføre seg enn et barn som er oppvokst i Afghanistan, selv om de er naboland. Dette gjelder for så vidt også om begge barna hadde vært oppvokst i Iran ettersom det kan finnes store variasjoner i ett og samme samfunn.

Norge er et pluralistisk samfunn, men kan også kalles et flerkulturelt samfunn. I dagligtalen kan begrepet flerkulturelt samfunn ha ulike betydninger; det kan bety at det finnes flere kulturer i et samfunn, at personer fra ulike kulturer møtes og at det finnes flerkulturelle mennesker. Et flerkulturelt samfunn er med andre ord alle uttrykk, ideer, kompetanse og kulturarv som finnes hos det enkelte mennesket og i ulike fellesskaper i samfunnet. Det er altså ikke kun knyttet til innvandrere og flyktninger, det gjelder oss alle. Denne flerkulturaliteten er noe som gjenspeiles i barnehagen. Betegnelsen *flerkulturell barnehage* blir mer og mer brukt, som følge av flyktningkrisen i Europa. Det er fort gjort å si at man er en flerkulturell barnehage av den grunn at barnehagen inneholder et antall barn med minoritetsbakgrunn (Kunnskapsdepartementet, 2006, s.9). Det er ikke dette som avgjør om det er en flerkulturell barnehage, det er praksisen i barnehagen som er avgjørende (Brenna, 2008, s.26). Barnehagen må også demonstrere at det finnes forskjeller og understøtte retten til å være unik (Nergård, 2002, s.193, Kunnskapsdepartementet, 2017, s.10, 21, 48), slik at barna kan kunne speile seg i barnehagens innhold.

Å være en praktiserende flerkulturell barnehage er viktig for å la barn bygge og bevare sin identitet. Morsmålet er viktig for, blant annet, barnets kontakt med foreldre og slektninger, identitetsutvikling og som støtte i tilegnelsen av norsk (Sand, 2016, s.137).

Relevante tilnærmingsteorier innenfor den flerkulturelle barnehagen kan være Gunnestad og Engen. Gunnestads teori går ut på å dekke over forskjeller og heller trekke frem det som er likt. Målet med denne metoden er å skape et fellesskap og å unngå motsetninger. Noe som kan være problematisk med denne teorien er at den gir liten mulighet for barn å skape sin identitet. Engens teori går ut på det motsatte. Han mener at man skal fremheve ulikhetene. Han mener at barn skal kunne beherske språk og kulturelle koder i storsamfunnet uten at de må frasi seg eller skamme seg over egen kulturelle bakgrunn og identitet.

Å støtte barns identitetsutvikling på best mulig måte kan knyttes opp til det å følge Engens syn. Man har da en ressursorientert tilnærming i barnehagens praksis – det vil si at barnehagen ser på mangfold som en ressurs, og at en blanding av forskjellige språk og kulturer er en naturlig del av barnehagehverdagen. På denne måten får alle barn i barnehagen, uavhengig bakgrunn, perspektivutvidelse ved at både barn og voksne lærer av hverandres forskjeller.

Det motsatte av et ressursperspektiv er en problemorientert tilnærming, noe som kan knyttes opp til Gunnestads tilnærming, som vil si at man ser på det flerkulturelle som et problem og utfordring. Fokuset ligger da på barn med minoritetsbakgrunn sine mangler framfor ressurser. I en undersøkelse av barnehagens møte med minoritetsspråklige familier kommer det frem at kilden til det å ha en problemorientert tilnærming kommer fra uvitenhet og mangel på kunnskap. Undersøkelsen viste at denne typen skepsis dempes etter hvert som man får nye erfaringer og kunnskap i møte med nye barn og foreldre (Glaser, 2018, s.104-105).

Rammeplan for barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2017) sier at barnehagen skal bruke mangfold som en ressurs i det pedagogiske arbeidet (s.9), noe som vil si at barnehagen skal ha et ressursperspektiv og ikke et problemperspektiv. Identitet skapes i samhandling med andre (Askland, 2013, s.86, Gjervan, Andersen & Bleka, 2013, s.141) og ulikheter og forskjelligheter skaper en forståelse for hverandre og for samfunnet. En slik nærhet mellom mennesker med ulik bakgrunn kan være med på å forebygge undertrykkende holdninger mot mennesker som oppleves som annerledes enn oss selv (Gjervan, Andersen & Bleka, 2013, s.142). Barnehagelæreren skal tilrettelegge slik at barnet får tilhørighetsopplevelser ved å fokusere på hva barnet er opptatt av, og mestrer, uavhengig av etnisk kultur (Fandrem, 2011, s.131). Ved å ta i bruk Gunnestads tilnærmingsteori dekker man over forskjeller og hindrer motsetninger, noe som kan føre til dårlig vekst av barnets kulturelle identitet. I verste fall vil dette kunne lede til assimilering, som vil si at man gir opp sin egen kultur.

Samarbeid

I begynnelsen av et samarbeid med foreldre med fluktbakgrunn kan det være nyttig å ta seg tid til å lytte til både foreldre og til barnet (Tveitereid, et al., 2017, s.18). Det kan også være fint å få informasjon om det er noe om barnets bakgrunn eller situasjon som foreldrene tenker er viktig for barnehagelæreren å vite (Gjervan, Andersen & Bleka, 2013, s.92). Barnehagen har et

helt spesielt ansvar for at foreldre med minoritetsspråklig bakgrunn får muligheten til både å forstå og selv gjøre seg forstått i barnehagen (Thoresen, 2017, s.168). Dette får man til ved å blant annet ha en tydelig og gjensidig dialog sammen med gjensidig respekt, framfor en informerende monolog. Det er personalet som skal legge til rette for god dialog med foreldrene samt ha et nært samarbeid og forståelse med hjemmet (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.29). For å skape denne respekten kreves tillit. Tillit er selve bærebjelken i samarbeidet med foreldrene; det fungerer som lim og fremmer dialog (Glaser, 2018, s.28-29, Nergård, 2002, s.192). Ved å skape et godt forhold mellom familien og barnehagen vil foreldrene få mer informasjon om barnehagen, og barnehagen vil få mer informasjon om familien, noe som gjør det lettere å samarbeide om en felles forståelse.

En av barnehagens mange oppgaver er å bevare barn og foreldres rett til medvirkning (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.37). Foreldrene til barnet kan selv medvirke for at de rette forholdene etableres for deres barn på best mulig måte. For å kunne gjøre dette må de ha fått god og utfylt informasjon om barnehagens oppgaver og mål. Dette kan gjøres ved å gå gjennom og forklare Rammeplanen for barnehagen til foreldrene. Glaser (2018) viser til forskning som viser at involvering av foreldre har innvirkning på barnets trivsel og generelle utvikling i barnehagen (s.20). La derfor foreldrene ta plass i barnehagens hverdag – inviter dem med i samlingsstunder, aktiviteter, og på turer, og la dem ta del i hverdagen til barna for å skape en bedre forståelse av hvordan barnehagen jobber.

Det er ikke en selvfølge å vite hvordan barnehagesektoren fungerer i et annet land enn sitt eget, og foreldre kan ha en helt annen forventning om barnehagen basert på hvordan det normalt utøves i hjemlandet. Det kan derfor være vanskelig for foreldre som kommer fra en annen kultur å vite hvordan den norske barnehagen fungerer, og hva som forventes av dem i form av deltakelse, initiativ og oppførsel (Glaser, 2018, s.120). Det er heller ikke alltid en selvfølge å ha tillit til offentlige myndighetspersoner, særlig ikke hvis man har erfart negative opplevelser med myndighetene i sitt hjemland. Informer tydelig om barnehagepersonalets rolle og taushetsplikt. Hvis noe skulle være uklart så er det viktig at både personalet og foreldre har mot nok til å tørre å spørre hverandre om det de måtte lure på (Gjervan, Andersen & Bleka, 2013, s.92-105).

Barnehagelæreren må finne ut av hvilke forventninger og regler hvert enkelt barn møter i hjemmet. Dette er med på å skape en forståelse for atferden til barnet når det møter et system

med andre regler som barnet muligens ikke er vant til. I Norge er for eksempel øyekontakt et tegn på respekt, men i andre kulturer kan det bli betraktet som respektløst (Fandrem, 2011, s.50). Barnehagen og hjemmet er ulike og må bruke ulike regler. Dersom barnet får en klar oppfatning av regler og forventninger i barnehagen, vil det ikke skape usikre følelser. Når reglene er uklare, kan det skape en utrygghet for barnet (Askland, 2013, s. 121). Dette gjelder også foreldrene. Som jeg allerede har nevnt så er det viktig at foreldre får informasjon om hvilke forventninger og hvilke regler som gjelder i barnehagen.

Som nevnt tidligere fokuserer Gunnestads tilnærmingsteori på å heve frem likheter framfor ulikheter. I et foreldresamarbeid med minoritetsspråklige foreldre kan dette være en god tilnæringsmåte. Brenna (2007) hevder at i møte med mennesker fra andre kulturer kan det være en god metode å legge vekt på fellestrekkene før vi tar for oss ulikhetene (s.20). På den måten vil det bli bygget en bro basert på fellestrekkene. Det vil da ikke være kulturer som møtes, men mennesker. I et foreldresamarbeid preget av kulturforskjeller er det viktig å ikke glemme nettopp dette medmenneskelige. Medmenneskelighet utøves ofte som et språk uten ord, som alle forstår, som går på tvers av både kulturelle, religiøse og etniske forskjeller. Den uttrykkes gjennom øynene, omsorg, tillit, medfølelse, empati og ydmykhet (Brenna, 2007, s.16). Før man fokuserer på de kulturelle forskjellene så er det viktig å ivareta de menneskelige behovene i et møte – behovet for å bli sett, behovet for å føle trygghet, vist tillit, møtt med ærlighet og omsorg, og behovet for å bli behandlet som likeverdige. Hvis dette mellommenneskelige aspektet ikke er til stede så vil ikke kunnskapen om kulturforskjeller være mye til hjelp (Brenna, 2007, s.57).

Teoretiske rammeverk

Flukt som prosess

Flyktninger er en gruppe mennesker som har vært utsatt for store belastninger, både før og under flukten. Det som er viktig er at de ikke blir utsatt for belastninger når de har kommet, altså etter flukten (Varvin, 2014). Barn på flukt er i liten grad beskyttet og vil mest sannsynlig oppleve eller være vitne til traumatiske hendelser under flukten. I de fleste tilfeller, grunnet manglende midler, makter ikke foreldre å gi beskyttelse der de selv ikke har kontroll. For barnet kan dette gjøre situasjonen de er i mer overveldende og skremmende (Lidén, 2017, s.69). En avgjørende faktor på hvordan situasjonen oppleves er foreldrenes reaksjoner. Foreldrenes

reaksjoner smitter over på deres barn – hvis foreldrene føler seg utrygge, så gjør også barnet det samme (Bugge, 2008, s.25, Skants, 2014, s.187, Montgomery & Linnet, 2012, s.25, Dyregrov, 2010, s.14).

Det eksisterer tre faser i fluktprosessen: pre-flight (før), flight (underveis) og post-flight (etter). McCarthy og Vickers (2012) skriver at disse tre fasene dekker mange år som inngår i en fluktprosess (s.110).

Pre-flight

Denne fasen dekker hendelser som har ledet til den endelige avgjørelsen om å flykte fra landet sitt. Dette kan være hendelser som nylig har skjedd, eller som har pågått i flere år. Denne perioden kan ofte bestå av mobbing, ulovlig innestenging, vold, trusler til familien eller tap av eiendeler. Dette inkluderer også de store sosiopolitiske forholdene i hjemlandet - forhold som kan føre til at personen lever i konstant fare og dermed også frykt. Barna har gjerne vokst opp i omgivelser hvor det kan ha vært utrygt å leke ute eller å besøke venner og familie.

Flight

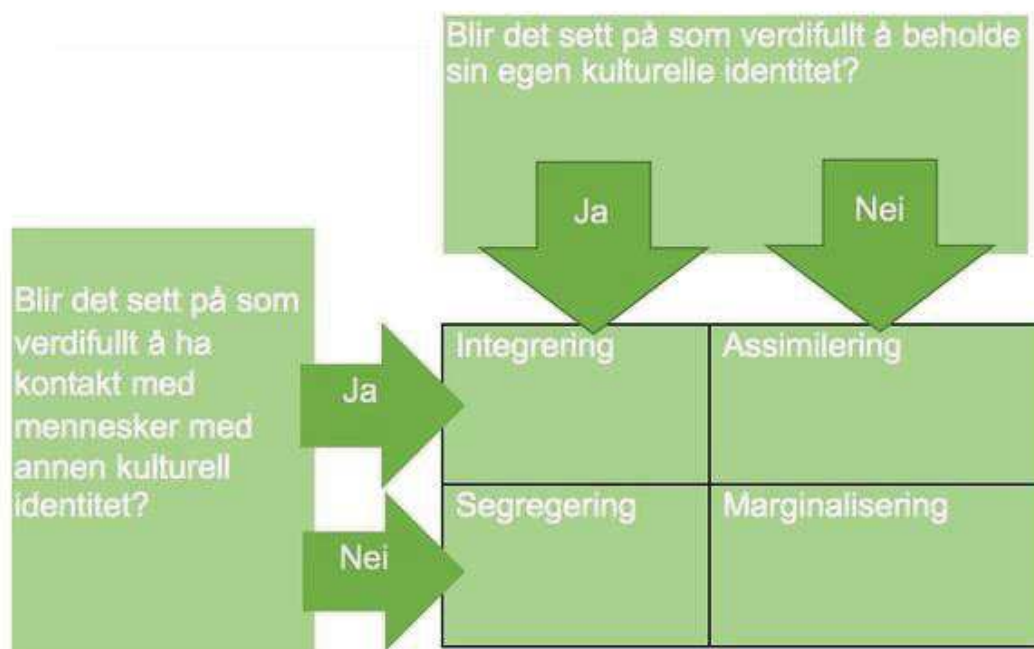
Flight inkluderer alle hendelsene og forholdene assosiert med å flykte fra hjemlandet og fram til man ankommer landet man ønsket å nå. Denne fasen inkluderer selve reisen, og det finnes ingen fasit på hvor lenge denne perioden varer. Noen flyktninger er intern fordrevet i sitt eget land, noen reiser over flere landegrenser, noen reiser over nabolandets grense og noen ferdes over hav, ofte med hjelp av menneskesmuglere. Denne perioden inneholder for mange et opphold i flyktningleir, hvor forholdene ofte er dårlige.

Post-flight

Denne fasen er spesielt viktig ettersom det er her ansatte i barnehagen gjør sin entre. Post-flight inkluderer tilpasningsperioden til det nye livet i et nytt land. Man skulle tro at når de kommer til Norge, et trygt land, så forsvinner alt av bekymringer og problemer, og man føler seg trygg, men slik er det nødvendigvis ikke. Mange opplever å bli plassert i en «ventesituasjon» på asylmottak. Til tross for at barn skal prioriteres i behandlingen av asylsøknader så er de den gruppen som venter lengst på vedtak (Djuve, Hamelink, Weiss & Zhang, 2017, s.35). Denne ventesituasjonen vil påvirke blant annet barnets fysiske og psykiske helse, dette grunnet bokvaliteten på mottakene. Ifølge en Sintef-rapport om fra 2015 er over

halvparten av asylmottakene i Norge av lav kvalitet, noe som skader beboernes helse, livskvalitet og integrering (Amundsen, 2016). Berg (2015) beskriver ventetiden som en stor mental påkjenning som ofte kommer på toppen av eventuelle tidligere traumatiske opplevelser (s.17). Det er viktig å ikke glemme at opplevelser i mottakslandet veldig ofte har like stor betydning på den psykiske helsen som opplevelser før og under migrasjon (Stenmark, u.d.).

Brenna (2007) uttrykker: «Selv om flyktninger får de materielle behovene dekket så betyr ikke automatisk det at de emosjonelle behovene blir dekket. Migrasjonsprosessen og omstillingen til en ny tilværelse i et nytt land kan bli tung» (s.14). For å forstå denne situasjonen hvor man har flyttet fra en kultur til en annen så kan akkulturasjonsrammeverket være til hjelp. Akkulturasjon er et begrep som brukes for å beskrive de endringene som et mennesket går gjennom når en flytter fra en kultur til en annen (Fandrem, 2011, s.51). Det er flere forskjellige faktorer som vil avgjøre hvor vanskelig eller lett det kommer til å bli for å tilpasse seg det nye samfunnet. Det handler ikke bare om kultur, men faktorer som kjønn, alder, nettverk, egne holdninger og hvilke holdninger man blir møtt med spiller stor rolle i hvordan man barnet og familien vil klare å mestre den nye hverdagen (Tveitereid, et al., 2017, s.28).

Figur 1: Figur illustrerer akkulturasjonsrammeverket og de forskjellige akkulturasjonsstrategiene (Fandrem & Sævik, 2017).

Modellen ovenfor viser fire forskjellige akkulturasjonsstrategier: integrering, assimilering, segregering og marginalisering. Ved integrering blir både den opprinnelige kulturen og majoritetskulturen sett på som like verdifulle og likeverdige. Assimilering er når kun majoritetskulturen blir sett på som viktig og man gir opp sin opprinnelige kultur. Segregering er det samme som assimilering, bare snudd rundt. Her er det kun den opprinnelige kulturen som blir sett på som viktig. Ved marginalisering legges det ingen vekt noen av kulturene, verken den opprinnelige eller den nye (Fandrem & Sævik, 2017).

Forskning viser at det er integreringsstrategien som gir det beste utfallet når det gjelder positiv tilpassing (Sam 1997 hos Tveitereid et al., 2017, s.30 Fandrem, 2011, s.70.). Man ivaretar da den opprinnelige kulturen, samtidig som man søker samvær men mennesker fra den nye kulturen (Fandrem, 2011, s.70).

Det er verdt å nevne at denne akkulturasjonsmodellen ikke tar for seg omgivelsene, noe som har stor betydning for hvilken strategi man «velger». Fandrem (2011) poengterer også dette problemet: «Det er en begrensning ved mange akkulturasjonsmodeller at de i for liten grad vektlegger hvordan majoritetssamfunnet og dets politikk kan bidra til å påvirke hvilke akkulturasjonsstrategier den enkelte innvandrere velger» (s.74).

Traumer og resiliens

Med tanke på at barn og sivile blir brukt i krig, som gisler og som mål, så er det stor grunn til å tro at flere og flere barn som har vært på flukt har opplevd traumatiske hendelser som følge av krig. Det er verdt å nevne at det ikke er sikkert at alle barn på flukt blir traumatisert. Barn kan ha forskjellige opplevelser, og en og samme opplevelse kan virke ulikt inn på ulike barn. Noe som er skremmende og som resulterer i traume hos et barn, kan et annet barn ha klart å lagre som et helt vanlig minne (Dyregrov, 2010, s.14, Tveitereid, et al., 2017, s.25).

Barnet vil som vanlig ha foreldrene, annen familie eller nære venner å støtte seg til, men mange kan oppleve at relasjonen mellom barn og foreldre blir vanskeligere etter en tid på flukt. Dette kan være grunnet foreldrenes vansker, barnas vansker, eller en kombinasjon av begge (Berg, Lauritsen, Meyer, Neumayer, Tingvold & Sveaass, 2005, s.23). Foreldrene kan befinne seg i en så usikker situasjon at det å være en god foreldre kan bli vanskelig (Lauritsen

& Skagen, 2009, s.20, Dyregrov, 2010, s.53, Kibsgaard, 2015, s.23, Hellberg, 2017, s.94, Den norske legeforening, 2008 s.44). Et begrep jeg vil nevne her er *Intergenerational Trauma*. Intergenerational trauma går ut på at barn reagerer med traumerelaterte symptomer som resultat av foreldrenes traumatisering. Traumene går videre gjennom foreldrenes reaksjoner, og i hvilken grad dette har på deres evne til å være nærværende oppmerksomme i forhold til barnets behov (Montgomery & Linnet, 2012, s.42). Når disse psykiske problemene til foreldrene økes, så påvirker det deres forhold til barna, og det vil prege barnets utvikling og funksjon (Montgomery & Linnet, 2012, s.43). I slike situasjoner er det viktig at fagpersoner har fått tilstrekkelig kunnskap om familien, samt er observante, og makter å sette inn nødvendige støttetiltak tidsnok (Lauritsen, Skagen & Berg, 2009, s.20). Når foreldrene ikke klarer å være 100% til stede blir venner og andre omsorgsfulle voksne, slik som barnehagelærere, en god støtte og hjelp for barnet.

Barn kan endre atferd og bli mer oppmerksomhetssøkende. De kan føle seg oversett fordi voksne ikke har mulighet til å gi nok omsorg (Bugge, 2008, s.33). Ettersom det å være på flukt fra eget hjemland er en svært alvorlig belastning og kan ha alvorlig effekt på barnets mentale helse, så er det viktig at barnehagen har en personaltetthet og sterk nok kompetanse til å ta seg tid til å møte disse barna på en god måte. For barn så blir sjansen til å uttrykke seg gjennom å leke, tegne eller forme viktig (Utdanningsdirektoratet, 2016a, s.6, Bugge, 2008, s.187, Dyregrov, 2010, s.33). Barn med språk kan gjenta elementer fra en traumatisk opplevelse i leken, og da er det viktig at barnehagelæreren legger til rette slik at leken ikke stopper opp, men fortsetter (Bugge, 2008, s.31). Vær observant og ikke vær redd for å gå inn i leken. Den ansatte må hjelpe barnet, og komme med forslag på ulike løsninger som kan bringe leken videre (Dyregrov, 2010, s.122, Dahl, Sveaass & Varvin, 2006, s.16). For de yngre barna som ikke har det samme ordforrådet som de eldre barna vil ikke ha mulighet til å sette ord på eller beskrive en situasjon (Bugge, 2008, s.22). Her er det viktig at barnehagelæreren er observant ettersom de yngste barna heller uttrykker seg gjennom tegninger (Skants, 2014, s.187, Dyregrov, 2010, s.124).

Traumer kan ha innvirkning på evnen til å kjenne empati, til å tåle sterke følelser, samt å uttrykke dem (Dyregrov, 2010, s.53). Qouta (2008) har gjennom sine studier vist at barn som eksponeres for krig og militær vold kan vise mer utagerende atferd og aggresjon, «(...) sannsynligvis fremmet av følelsen av frustrasjon og hjelpeløshet» (Qouta, 2008, s.231-244, hos Dyregrov, 2010, s.32). Barnas atferd er ofte et forsøk på å gjenopprette kontroll og oversikt

(Utdanningsdirektoratet, 2016b), og ansatte i barnehagen skal gi barnet lov til å reagere, samtidig som de skal støtte og hjelpe barnet til å identifisere og sette ord på følelsene (Dyregrov, 2010, s.120). Uansett hvordan et barn med traumer uttrykker seg, så er det viktig å huske på at disse barna har opplevd mye, og disse opplevelsene har nå blitt en del av dem, og det må de få lov til å uttrykke og fortelle. Da skal vi som voksne være empatiske og aktive lyttere.

Når vi er innom temaet traumer vil det være naturlig å dra inn resiliens. Resiliens, eller motstandskraft som det også kalles, spiller en sentral rolle i arbeidet med barn med fluktbakgrunn. Begrepet kan tolkes på mange måter, men hovedsakelig handler det om at man klarer seg relativt bra i livet, til tross for å bli utsatt for mye stress under oppvekst (Hellberg, 2017, s.51). Med et fokus på resiliens vil man ha fokus på å spore barnets ressurser framfor mangler (Borchgrevink, 2006, s.50). Disse ressursene vil bidra som vesentlige faktorer for å styrke barnets utvikling til tross for tidligere vanskelige forhold under oppvekst (Hellberg, 2017, s.51). Varvin (2014) legger frem tre helt sentrale forhold som kan styrke resiliens:

1. Mulighet for gode nære relasjoner
2. Mulighet til å gjøre egne valg
3. Mulighet til å lære for å tenke over egne erfaringer

Videre sier han at formålet med disse tre forholdene er å forebygge en eventuell utvikling av kroniske posttraumatiske lidelser. Det vil være viktig for barnehagen å opprette resiliensfremmende tiltak som kan skape positive kjedereaksjoner (Borchgrevink, 2006, s.121). Tugade og Fredrickson (2006) beskriver at positive følelser gjør vår tanke mer fleksibel «(...) samtidig som de nedregulerer fysiologisk uro» (Tugade & Fredrickson, 2006, s.311-333, hos Dyregrov, 2010, s.98), noe som kan øke mestringsrepertoaret til barnet. Dersom barnehagen arbeider med fokus på trygghet, relasjoner, omsorg, og tilretteleggelse for gode miljøer, er det stor grunn til å tro at resiliens og god fungering vil utvikle seg (Borge, 2018, s.24).

Tilpasset omsorg

Thyssen definerer omsorg som: «det å bry seg om og ta vare på andre menneskers beste» (Thyssen hos Askland, 2013, s.56). Det handler altså om å tenke på barnas behov og handle deretter. Måten vi gir omsorg på varierer fra kultur til kultur (Askland, 2013, s.55) og man må ta imot alle barn ut ifra deres forutsetninger. Som nevnt tidligere (s.11) så er samarbeid mellom barnehagen og foreldrene, hvor barnehagen får nødvendig informasjon om barnet, et viktig

redskap for å gi riktig og tilpasset omsorg. Det er selvsagt viktig med god omsorg for alle barn, men for barn som har vært utsatt for traumer og mye stress kan omsorgen få en avgjørende rolle for barnets mulighet for videre utvikling (Hellberg, 2017, s.18).

I barnehagen står omsorg svært sentralt (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.7, 19, 20, Skants, 2014, s.187, Hansen, 2014, s.55, Larsen & Slåtten, 2015, s.278). Omsorg i seg selv er en forutsetning for barnas trivsel og trygghet, og for at barn skal gå en god oppvekst. Barn tilbringer store deler av dagen i barnehagen, og det er derfor nødvendig at barnehagen oppfyller omsorgskravene når foreldrene, eller andre omsorgspersoner, ikke er til stede. Som nevnt tidligere (s.17) så makter ikke alltid foreldrene å ta vare på barnet like godt som de gjorde før etter en periode på flukt. Personalet virker da som en subsistens for familien.

For barn er omsorg å kjenne seg trygg (Askland, 2013, s.62). Forskning fra andre verdenskrig viser at barn som ble adskilt fra foreldrene sine og sendt til trygge områder slet mer enn de barna som var igjen sammen med foreldrene sine i de krigsherjede områdene (Bugge, 2008, s.25-26). Det sier litt om hvor viktig det er med gode relasjoner, særlig for et barn, og spesielt hvis barnet har vært på flukt og etterlatt seg gode venner og familiemedlemmer. Et tilknytnings- og relasjonsskadet barn må få oppleve riktig omsorg, og tilpasset omsorg. Hjernen formes av bruken – på samme måte som hjernen formes når vi utsettes for krenkelser, så blir den også formet av å bli overøst med kjærlighet, omsorg og trygghet (Hansen, 2014, s.43).

For barn vil samspill, da mer konkret lek, være en arena for å vise omsorg (Oterholt, u.d.). Lek er en døråpner til samhandling med andre. Den skaper glede, øker samhørigheten i barnegruppa og bidrar til språklig og sosial utvikling (Kibsgaard & Kanstad, 2015, s.12, 27, Tveitereid, et al., 2017, s.59). Selv om leken sies å være livsviktig for barn (Kibsgaard & Kanstad, 2015, s.27), så kan det være fort gjort å glemme leken i arbeid med barn med fluktbakgrunn. Dette er noe også Lars Gustavsen (2004) fremhever; «Når jeg veileder barneomsorgspersonale som tar hånd om kriserammede barn, for eksempel flyktningbarn, sier jeg ofte «Ikke forstå, ikke tolk!» Lek med barnet i stedet! Lek og ha det morsomt sammen med barnet!» (Gustavsen 2004 i Hansen, 2014, s.38).

I Rammeplan for barnehagen (2017) står det at personalet skal observere, analysere, støtte delta i og berike leken på barnas premisser (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.20). Barn er ulike og har ulike behov for støtte i lek og samspill med andre. Ulike barn krever altså ulike typer kontakt

med voksne og andre (Askland, 2013, s.18). Den ansatte i barnehagen må ha kunnskap om det enkelte barn og vite hvordan barnet er som person og hvordan det samhandler med andre. Et viktig punkt i relasjonsbygging mellom barn og voksen er å tydeliggjøre at man ser barnet: Tydeliggjør at man ser barnet. «Det kan handla om øginkontakt med barnet medam det leker i andra änden av rummet, en nickning, blinkig, vinking, klapp eller kram som visar och påminner om att "vi är i relation, du och jag"» (Hellberg, 2017, s.129).

Leken er en arena for å bygge relasjoner, da blant annet barn-barn relasjonen. Barn har en helt spesiell betydning for hverandre som ikke kan erstattes av oss voksne, men voksenrollen er uansett nødvendig Det er ikke alltid slik at barn får til å uttrykke sine egne intensjoner, og det er da barnet er avhengig av at en voksen har evne til innlevelse og har kapasitet til å ta barnets perspektiv (Skoglund, Åmot, 2012, s.136). Hvis et barn sliter i samspill med andre barn må ansatte i barnehagen kunne innta en rolle i leken for å hjelpe barnet videre slik at barn-barn relasjonen styrkes (Hellberg, 2017, s.124).

Tveit et al., (2017) anbefaler lek med faste rammer, som er inkluderende og som ikke inneholder konkurranse i arbeid med barn med fluktbakgrunn. Regelstyrte leker gir en trygghet til barnet ved at leken allerede er «avtalt» og planlagt på forhånd (59-60).

Når det er snakk om lek vil det være naturlig å dra inn språk, og da kommer vi innom betegnelsen det doble dilemma. Kulset (2015) beskriver det doble dilemma som to situasjoner som er gjensidig avhengig av hverandre – for å komme inn i leken trenger man språk, og for å få språk må barnet inn i leken. Språk er altså avhengig av sosialt samspill, og sosialt samspill er avhengig av språk (s.80). Barnehagen kan vurdere å ansette en tolk eller tospråklig assistent som kan støtte barnet i andrespråktilegnelsen i hverdagen. Det er viktig å ikke glemme at det er i leken man lærer språket, ikke i tilrettelagte språkgrupper. Barn er verdifulle for hverandre som språklærere, og Kibsgaard (2015) påpeker viktigheten av å ha språksterke rollemodeller i barnehagen for å støtte språklæringen til de flerspråklige barna (s.21). Barnehagen kan vurdere om de ønsker å ta inn en flerspråklig assistent.

En barnehage med struktur, stabilitet, faste rutiner og forutsigbarhet har mye å si for barn med fluktbakgrunn. Dette er faktorer som skaper trygge rammer for barnet (Askland, 2013, s.188), bidrar til trygget og som kan gi barnet en følelse av kontroll over egen hverdagen igjen.

Hellberg (2017) uttrykker viktigheten av å ha en rutinepreget hverdag og legger frem en huskeliste for å hjelpe de ansatte i barnehagen:

Är det tydligt för barnet i alla aktiviteter under hela dagen:

- Vad jag skal göra?
- Var jag skal vara?
- Med vem jag ska vara?
- Hur jag ska göra?
- Hur länge det ska hålla på?
- Vad som ska hända sen?

(s.104).

Metode

«Når vi skal gjennomføre en undersøkelse eller et forskningsprosjekt, må vi benytte en eller annen form for metode. Vi kan tenke på metode som et verktøy, et redskap. Et slikt redskap er en fremgangsmåte for å få svar på spørsmål og få ny kunnskap innenfor et felt. Metodene dreier seg om hvordan vi innhenter, organiserer og tolker informasjon. (Larsen, 2007, s.17)

Det første valget man skal ta i en undersøkelse er om man skal basere seg på primærdata eller sekundærdata. Jeg har valgt å basere meg på sekundærdata, som er allerede eksisterende data som andre har samlet inn, noe som har ledet meg til metoden litteraturstudie. Målet med et litteraturstudie er å «få fram det som er gjort på et felt, sammenstille teorier og funn, og deretter prøve å fastslå det man vet» (Jacobsen, 2010, s.54).

I starten av bacheloroppgaven hadde jeg hovedsakelig tenkt å foreta en kvalitativ metode, da nærmere bestemt intervju med pedagogisk leder. Etter litt frem og tilbake konkluderte jeg med at den metoden ikke ville svart på problemstillingen på en slik måte jeg ønsket. Ettersom problemstillingen går ut på hvilke ferdigheter og kompetanse som trengs i arbeid med barn med fluktbakgrunn, følte det unaturlig å velge kvalitativ metode. Grunnen til dette var at jeg ikke ønsket en persons personlige meninger, men heller en helhetsforståelse basert på relevant forskning og litteratur.

Fremgangsmåte

For å finne fram til relevant litteratur bestemte jeg meg for å velge et utvalg av søkeord. Søkeordene jeg benyttet var flyktning, flerkulturell, mangfold, fluktbakgrunn, flerkulturell barnehage, tilpasset omsorg, mangfold og traumer. Jeg har også brukt forskjellige sammensetninger og varianter av søkeordene. Deretter brukte jeg ulike databaser for å søke. Hovedsakelig brukte jeg Oria, Google og Google Scholar, men jeg benyttet meg også av det lokale biblioteket, tidligere bachelor- og masteroppgaver og tidligere pensum via studiet. Jeg benytte meg også av relevante nettsider, slik som Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Ressursenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging, og Utdanningsdirektoratet sine nettsider. De treffene jeg fikk basert på søkeordene tok jeg for meg ved å skimle gjennom dem for å finne ut om de var av relevans for meg eller ikke (Jacobsen, 2010, s.54). Når jeg hadde valgt ut det som var av relevans så begynte jeg å ta notater av det jeg leste. Etter dette var gjort så begynte jeg å lete gjennom notatene mine for å se om det var noen gjentakelser i materialet. På denne måten kunne jeg finne om det var noe spesifikt som forekom oftere.

Fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming

Innledningsvis skrev jeg at jeg alltid har hatt et brennende engasjement om å være stemmen til de barna som har blitt tause. Tematikken for oppgaven min retter lyset mot barn på flukt. Barns erfaringer fra egen praksis forsterket min forståelsen av at det trengs mer kompetanse og forståelse rundt barn på flukt. Det eksisterer forholdsvis lite dokumentasjon og forskning på dette feltet. Fellestrekk blant eksisterende dokumentasjon og forskning er at det skisseres at det å være på flukt er det motsatte av å ha det trygt. Men hva vil det si å være ha det trygt? Plasserer vi oppgavens tematikk innenfor fenomenologien kan det sies at jeg ønsker å utforske mer av det som barn på flukt erfarer og opplever når de gjør sin entre inn i barnehagen. Det blir da viktig å se nærmere på hvordan barns livs verdener oppleves. Målet med en fenomenologisk tilnærming blir å gi en presis beskrivelse av barns egne perspektiver, opplevelser og forståelser. Samtidig blir det viktig å vite mer om hvordan ansatte i barnehagen møter de barna og omsorgsgivere, når de gjør sin entre inn i norsk barnehage. Hva slags kompetanse har de ansatte? For meg blir det viktig å få skissert de menneskelige erfaringer, et barns, omsorgsgiver og/eller ansattes opplevelse av relasjon. Fenomenologi kan beskrives som en fremgangsmåte

der forskeren skal være tro mot sine informanter, den skal beskrive og gjengi informantens opplevelse slik de oppfatter den. Dette er det etiske målet.

I denne oppgaven har jeg brukt litteraturstudie, med integrerte praksiserfaringer, for å belyse tematikken min. Under en analyse av skriftlige kilder/litteraturstudie vil det være nærmest uunngåelig å ikke ha en hermeneutisk tilnærming. Hermeneutikk er en tolkningsprosess og baserer seg på fortolkning av tekster. De tolkninger vi gjør vil alltid være preget av vår egen forforståelse, og alle mennesker vil derfor fortolke ting forskjellig fra hverandre. Min forforståelse for denne oppgaven er preget av blant annet observasjoner jeg har gjort i praksis i løpet av studietiden min, samt forelesninger på studie og tidligere personlige erfaringer. Forforståelsen min påvirker meg og måten jeg tolker teksten på, og det er derfor viktig at jeg klar over disse forutsetningene (Sagberg, 2014, s.42-43). Dette har jeg skrevet mer utdypende om under min forskerposisjon (s.24).

Kildekritikk

«Ingen metode er feilfri, og det er viktig å være kritisk og reflektert over egen metode og egne innsamlingsstrategier» (Bergsland & Jæger, 2014, s.80). Når man gjør en dokumentanalyse vil det være viktig å være kildekritisk. Å være kildekritisk vil si at man vurderer og evaluerer kvaliteten av materialet man ønsker å bruke for å finne materialets relevans til egen problemstilling (Duedahl & Jacobsen, 2010, s.53). Ved et litteraturstudie innhenter man ikke ny data, men tar i bruk data som allerede eksisterer. Det finnes imidlertid noen utfordringer ved å bruke sekundærdata. Begrepene reliabilitet og validitet blir relevante i denne sammenheng. Reliabilitet knyttes til hvorvidt kildene er pålitelige og om måten materialet blir samlet inn, vurdert og presentert er gjort på en troverdig måte, og validitet handler om hvorvidt kildene jeg bruker er pålitelige og i hvilken grad de er relevante til min oppgave (Bergsland & Jæger, 2014, s.80).

Det vil alltid være en sjanse for å misforstå det som står skrevet. Min forforståelse kan ha avgjort hvordan jeg velger å se litteraturen i en sammenheng som tilfredsstillende mine personlige synspunkt. Det jeg leser har også blitt tolket av sine forfattere når de har skrevet det, noe som igjen gjør at forfatteren kan fremstille sine synspunkt i innholdet på deres egen måte.

Forskerposisjon

Jeg har alltid hatt et stort engasjement for mennesker med fluktbakgrunn, og det har alltid vært en hjertesak for meg. Hovedgrunnen til dette er fordi min far er politisk flyktning, og jeg er vokst opp med fortellinger fra hans reise på flukt – både gode og vonde. Ettersom min mor er født i Norge så har oppveksten min vært sterkt preget av to forskjellige kulturer, noe som har gitt meg en videre forståelse angående det flerkulturelle. Etter å ha startet studiet mitt hos Dronning Mauds Minne Høgskole, med vekt på flerkulturell forståelse, så har interessen min vokst. Gjennom praksis har jeg fått observert hvordan et utvalg av barnehagen arbeider med barn, og familier, som kommer til Norge etter en tid på flukt, noe som har vekket forskjellige følelser hos meg, og som har avgjort problemstillingen min.

Diskusjon av materialet i lys av behov for kompetanse og ferdigheter

Nå som jeg har gått gjennom både tidligere forskning og relevant teori så skal vi tilbake til praksisfortellingene som ble introdusert i innledningen. Med utgangspunkt i disse tre fortellingene vil jeg diskutere i lys av problemstillingen min: å finne hvilken kompetanse og ferdigheter som trengs i møte med barn med fluktbakgrunn. Problemstillingen drøftes i lys av teorien som er gjennomgått.

De tre praksisfortellingene belyser forskjellige situasjoner som jeg har observert i både praksisperiode gjennom høgskolen og i jobbsammenheng. Dette er situasjoner som har stor sjanse for å forekomme i en barnehagehverdag når man tar imot barn med fluktbakgrunn.

Jeg vil poengtere at jeg ikke har mer bakgrunnsinformasjon enn det jeg presenterer i avsnittene under.

Praksisfortelling 1 – Holdninger

Ansatt i barnehagen oppførte seg annerledes i samspill med et barn som hadde et annet morsmål enn norsk. Barnet, som forstod norsk på lik linje med de andre barna i gruppen, ble snakket ned til av den ansatte. Den ansatte hadde også utfordringer i samarbeidet med foreldrene til barnet, noe som resulterte i frustrasjon hos begge parter. I samtale med den

ansatte spurte jeg hvordan barnehagen jobbet med det flerkulturelle, da med tanke på synliggjøring av mangfoldet. Den ansatte svarte med at de jobbet med det hele tiden siden de hadde et mørkt barn på avdelingen.

Det første jeg vil ta for meg her er den ansatte sin tolkning av det å være en flerkulturell barnehage. Som jeg har gjort rede for tidligere (s.10) så er det å være en flerkulturell barnehage noe som gjøres gjennom praksis. Det er ikke andelen minoriteter som avgjør om barnehagen er flerkulturell, slik som den ansatte antydte, men heller en barnehage som gjør mangfoldet om til en naturlig del av hverdagen (Kunnskapsdepartementet, 2006, s.7). Det kan også være relevant å trekke fram begrepet mangfold i denne sammenheng. Den ansatte hadde en klar forestilling om at mangfold var spesifikt knyttet til hudfarge, noe som ikke er riktig. I en barnegruppe vil det alltid være et stort mangfold i blant annet kulturer, språk, religioner, verdier og identiteter. Dette mangfoldet skal speiles som et fellesskap i barnehagens praksis. Rammeplan for barnehagen (2017) legger frem at barnehagen alltid skal motvirke diskriminering, og at alle barn skal behandles likt, uavhengig av blant annet bakgrunn og funksjonsevne (s.10). Selv om tolkningen ikke er riktig så kan vi prøve å se situasjonen fra den ansatte sitt synspunkt. Det er ikke en selvfølge å vite definisjonen på flerkulturalitet. Alle har forskjellige verdier, forforståelser, erfaringer og lignende, og derfor vil oppfatninger og tolkninger av informasjon være ulikt. For eksempel så vil en barnehage i sentrum av Oslo mest sannsynlig ha en annen type pedagogikk enn en barnehage som ligger i Setesdal. Barnehagen i Oslo vil mest sannsynlig inneholde et større mangfold i barnegruppen sammenlignet med barnehagen i Setesdal, noe som gjør at barnehagen i Oslo muligens vil ha et større fokus, og mer kunnskap, om det å være en praktiserende flerkulturell barnehage.

Det var flere anledninger hvor jeg observerte at den ansatte snakket ned til barnet sammenlignet med de andre barna på avdelingen. Slik endringen i oppførsel har blitt fremhevet av Palludan's (2005) studier utført i Danmark. Hennes studie presenterer to forskjellige språklige toner som hun har funnet i barnehagehverdagen: undervisningstone og utvekslingstone. Med en undervisningstone menes det at den voksne er instruerende og legger vekt på forklaring og innføring i samtale med barnet. I en utvekslingstone får ikke barnet mulighet til å dele sine egne tanker. En utvekslingstone inkluderer både den voksne og barnet i en gjensidig dialog hvor det utveksles meninger, opplevelser, fortolkninger og tanker (s.131-133). Hennes senere studier viser at ansatte i barnehagen brukte undervisningstonen i samtale med

minoritetsspråklige barn, og utvekslingstone med majoritetsspråklige barn (Palludan, 2008, hos Kibsgaard, 2015, s.23). I dette tilfellet, slik som praksisfortellingen viser, ble det tydelig brukt undervisningstone mot barnet på avdelingen. Med en undervisningstone blir barnet ikke sett på som subjekt, men heller et objekt (Palludan, 2005, s.132). Meningene til barnet ble ikke vektlagt, og barnet ble heller ikke tatt på alvor av den voksne. Rammeplan for barnehagen (2017) understreker at barn skal bli sett på som et eget individ (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 8), og for å kunne oppnå dette må utvekslingstonen brukes, ikke undervisningstonen.

Fra den ansattes ståsted kan bruken av undervisningstone være ubevist. Det er mulig at hensikt til den ansatte var å hjelpe barnet i andrespråklæringen ved å ordlegge seg på en annen måte enn vanlig. «Det kan selvfølgelig diskuteres om ikke undervisningstonen kan være en pedagogisk tilpasning og en slags strategi for å inkludere flerkulturelle barn i samtaler til tross for at de har begrensede ferdigheter på majoritetsspråket» (Garman, Sandvik & Tkachenko, 2014, s.32). Dette støttes også av Høigård (2006) som skriver at mange voksne har som uvane å gjenta barnets replikker for å hjelpe barnet å gjøre seg forstått. Samtidig så viser Palludans (2005) studie at undervisningstonen ubevist ble brukt som en strategi ovenfor flerkulturelle barn, uavhengig av barnets alder og andrespråkskapasitet (s.142). Selv om den ansattes måte å snakke til barnet på var preget av gode intensjoner, så kan en slik oppførsel ha en uheldig effekt for barnet i lengden. Barnet vil ikke få mulighet til å uttrykke seg, og barnets rett til medvirkning (Barnehageloven, 2018, §3) vil bli undertrykket.

Angående foreldresamarbeidet så kan det være flere grunner til at utfordringer oppstår. Kan det ha vært barnehagen som ikke ga god nok informasjon? Kanskje foreldrene har observert den ansattes forskjellsbehandling av barnet deres? Kan kulturforskjeller ha spilt en sentral rolle, for eksempel, at foreldrene ikke var vandt til at barnehage og hjem samarbeider? Uavhengig av hva grunnen var så vil det alltid være viktig å opprettholde et godt samarbeid med foreldrene for barnets beste. Gjennom foreldresamarbeid vil barnehagen få informasjon om barnet og hvordan ivareta barnet på best mulig måte. Som jeg har nevnt så er et foreldresamarbeid med minoritetsspråklige foreldre ekstra viktig, ettersom det i de fleste tilfeller fører til informasjon om barnets kultur, bakgrunn og språk.

Noe som kunne vært relevant i denne barnehagen, med utgangspunkt i praksisfortellingen, er å ha et større fokus på organisasjonslæring. Ved at personalet reflekterer og er kritiske til egen

praksis i fellesskap vil lede til utvikling og deling av kunnskap innad i gruppen. Slik som Gotvassli (2013) hevder, så vil det å innføre en produktiv ledelse føre til en undringskultur i organisasjonen, noe som i stor grad vil være med på å endre barnehagens praksis.

Det er verdt å nevne at denne praksisfortellingen handler om en ansatt på avdelingen, ikke hele personalgruppen.

Praksisfortelling 2 – Traumekompetanse

*Meg og en ansatt kom inn på avdelingen etter pause. Et barn kommer løpende forbi oss med en voksen løpende etter seg. Barnet gråter og skriker og løper rundt for å unngå den voksne. Den ansatte jeg kom gående med sier så til meg: «Ikke bry deg, h*n og foreldrene har traumer, så bare ignorer det».*

Jeg vil presisere/understreke at det kun var en gang det ble gjort en observasjon av denne typen generalisering i barnehagen. Derfor vil det være grunn til å tro at dette kan ha vært et engangstilfelle av ulike grunner som gjorde at den ansatte ordla seg på en slik måte. Det kan dog være et tilfelle av mangel på kompetanse og kunnskap rundt traumer. Traume er et begrep som blir brukt mer og mer i barnehagen, og da ikke nødvendigvis om barn som har traumer. Begrepet kan bli brukt som bortforklaring av barnets adferd. Barn med flerkulturell bakgrunn er barn, som alle andre barn, har sine gode og dårlige momenter, og disse dårlige momentene blir ofte sett på som en følge av traumatiske opplevelser. Det finnes alltid en grunn til at barnet reagerer slik det gjør. «Vi voksne må hele tiden passe på oss selv og våre følelser. Barna kan brått utagere, og vi voksne reagerer da automatisk med å korrigere atferden. Så vet vi jo at det er bak atferden vi må se og forstå hvorfor barnet handler som det gjør» (Tveitereid, et al., 2017, s.46). Kultur blir i stor grad brukt som en kamuflasje for psykiske helseplager (Den norske legeforeningen, 2008, s.45-46), noe som gjør at funksjonsnedsettelse ikke blir oppdaget. Basert på dette så er det ikke sikkert at dette barnet hadde traume. Jeg har ingen mer informasjon enn det den ansatte fortalte, og jeg fikk heller ikke vite i ettertid om det den ansatte fortalte stemte. Basert på praksisfortellingen stiller jeg spørsmålet: Var dette riktig måte å håndtere situasjonen på?

Jeg gjentar meg selv for å fastsette viktigheten av foreldresamarbeid med minoritetsspråklige foreldre. Har et barn i barnehagen traume vil et samarbeid være viktig for å finne ut om det er noe som kan være spesielt følsomt for barnet, eller om det er noe de ansatte i barnehagen må være ekstra varsomme på. Det er dog ikke kun barnehagen som har et ansvar. Foreldrene har like mye ansvar om å skape et godt samarbeid med barnehagen for å tilrettelegge for barnets trivsel og utvikling (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.29). Med traumatiserte foreldre vil intergenerational trauma være et relevant punkt for barnehagen å ta hensyn til. Man kan spørre seg om barnet og foreldrene begge har traumer, eller om det er foreldrenes traumer som har smittet over på barnet. Hvis det er slik som den ansatte har sagt, at både barn og foreldre har traumer, så vil det være nødvendig med et godt samarbeid mellom barnehage og hjem. Barnets oppvekst sammen med foreldre som sliter med egne traumer kan føre til en opplevelse av å være ubeskyttet og ensom for barnet (Den norske legeforening, 2008 s.44). Foreldrenes evne til å ta vare på barnet sitt kan ha blitt svekket som følge av deres traumer, noe som gjør ansatte i barnehagen om til trygge omsorgspersoner som kan støtte og hjelpe både barn og foreldre.

Barnehagen er en viktig arena for å observere og oppdage ulike funksjonsnedsettelse (NOU, 2011, s.235). Ansatte i barnehagen er oppfordret til å søke hjelp og veiledning når det er vanskelig å forstå hva som skal til for å gjøre det godt for barna med fluktbakgrunn. Ettersom mange av disse barna har opplevd traumer blir det ekstra viktig med et godt tverrfaglig samarbeid. Fandrem (2011) hevder at «barnehagens viktigste bidrag vil være å skaffe seg kunnskap som trengs for å kjenne igjen symptomer på post-traumatisk stress, slik at de voksne i barnehagen vil vite når det kan være grunnlag for å henvise videre» (s.139). Hvis det viser seg at barnet har behov for tilretteleggelse, hjelp og støtte utenfor det ordinære barnehagetilbudet, så skal det søkes hjelp.

Praksisfortelling 3 – Forutsigbarhet

Denne praksisfortellingen inneholder et barn som har fått fast boplass, men som tidligere har bodd hele livet sitt på mottak. Avdelingen barnet var på hadde et stort fokus på forutsigbarhet og rutiner. Hver morgen var det samlingsstund hvor den ansatte alltid gikk tydelig gjennom hva som skulle skje i løpet av dagen, slik at alle var best mulig forberedt. En dag ble lunsjen forsinket med 10 minutter, og barnet/s humør endret seg drastisk/ reagerte med å bli urolig. Barnet løpte rundt, ropte og kom fort i konflikt med andre barn. De ansatte var oppmerksomme

og fikk med seg barnets endring i humør. Videre prøvde de å gjenopprette dagsrytmen som de hadde falt ut av.

Det kan være ulike grunner til at barnet reagerte slik det gjorde. En tid på flukt, lik som en livssituasjonen i asylmottak/asyltilværelsen, vil i stor grad være preget av både uforutsigbarhet og usikkerhet. På flukt er man i en usikker situasjon og man er ubevisst om hva som skjer videre. Ting man tidligere tok for gitt blir plutselig stilt spørsmål med: Hvor lenge er det til neste måltid/Når er neste måltid? Hvor skal man tilbringe natten? Kommer man til å overleve? Etter ankomst i mottakslandet fortsetter usikkerheten/spørsmålene: Hva skjer videre? Hvor blir man bosatt? Er man trygge nå? Både under flukt og under opphold på asylmottak finnes et fravær av en normal hverdag. Barnehagen vil være den første og muligens viktigste normalitetsarenaen for barnet.

En slik bakgrunn som fortalt over stiller strenge krav til rutiner og struktur i barnehagen. Dette kan være en forklaring på hvorfor barnet i praksisfortellingen reagerte da det oppstod en uvanlig endring i den rutinen som barnet ellers var godt kjent med. Det er likevel ikke sikkert at dette var den eneste grunnen til at barnet reagerte. I denne saken kan det dog være en mulighet at barnet har traumer. Som nevnt i kapittelet ____, så er det ofte en utfordring at ansatte i barnehagen knytter problemer som oppstår hos barn med fluktbakgrunn til traumer. Det vil være viktig at man ikke automatisk antar at problemene som kan oppstå hos et barn med fluktbakgrunn kun er knyttet til barnets bakgrunn. Uavhengig om barnet i praksisfortellingen hadde traumer eller ikke så vil det være viktig med regler og rutiner i barnehagehverdagen slik at barn med fluktbakgrunn kan føle seg trygge. Tveitereid, et al., (2017) uttrykker også at barn trenger situasjoner som er forutsigbare: «(...) der de vet hvem de har å forholde seg til og hva som skal skje» (s.53). Barnehagen kan legge opp til aktiviteter som kan skape en terapeutisk effekt for barnet (Utdanningsdirektoratet, 2016). Slike aktiviteter er som regel preget av forutsigbarhet gjennom faste regler og rutiner, slik som for eksempel regelstyrte leker. Graca Machel (1996) uttrykker viktigheten av å skape en følelse av normalitet. For å gjøre dette hevder hun at fokuset ikke skal ligge på emosjonelle sår, men heller på å opprettholde og skape «(...) daglige rutiner i familien og nærmiljøet, muligheter for å uttrykke seg og strukturerte aktiviteter som skole, lek og idrett» (Graca Machel 1996 hos Borchgrevink, 2006, s.45).

Praksisfortellingen er et eksempel på et barn som har vært preget av uforutsigbarhet over lengre tid. Faste rammer og ritualer er en viktig del av barnehagehverdagen for å gi barnet en følelse av kontroll over egen hverdag. I en travel barnehagehverdag er det ikke alltid at ting går som planlagt. Selv i de mest strukturerte barnehagene kan det ofte forekomme spontane endringer i planer. Skulle det oppstå uforutsigbare hendelser, vil det være viktig å fortelle barnet om situasjonen og forklare hva som kommer til å skje videre. På den måten, ved å gi barnet informasjon, så kan en uoversiktlig og stressende situasjon for barnet føles som litt mer kontrollert. De ansatte i barnehagen trenger å være forberedt på at endringer kan forekomme, og at man da skal fortelle barnet om eventuelle endringer, slik at barnet kan takle situasjonen som måtte oppstå på best mulig måte.

Oppsummering

Denne bacheloroppgaven hadde som formål å svare på problemstillingen: **Hvilken kompetanse og ferdigheter burde ansatte i barnehagen ha i møte med barn med fluktbakgrunn?** Oppgaven har vært basert på søk i litteratur som har inneholdt tematikken barn på flukt. I lys av både teoridelen og drøftingen av praksisfortellingene er det noen sentrale kompetanseområder som burde fokuseres på:

- Traumer
- Samarbeid
- Kunnskapsdeling
- Tilpasset omsorg

Jeg vil nå kort utdype hva som bør inngå i disse kompetanseområdene:

Traumer: Barnehagen trenger kompetanse på hvordan man skal ivareta barn med traumer på best mulig måte. Barnet vil mest sannsynlig ha tilbrakt tid på et asylmottak før ankomst i barnehagen. Det er stor sannsynlighet for at barnet ikke har lært seg majoritetsspråket enda, noe som kan gjøre det vanskelig for barnet å uttrykke seg gjennom ord. Barnet vil da kun ha mulighet til å uttrykke seg gjennom lek og tegning. Derfor er det viktig at den ansatte har kompetanse på å tilrettelegge og støtte barnet på best mulig måte, slik at det opplever minst mulig ubehag og frustrasjon.

Samarbeid: Rammeplanen er svært tydelige på viktigheten av et godt foreldresamarbeid for å gjøre det best mulig for barnet. Ved et godt samarbeid vil man kunne tilrettelegge for barnet på best mulig måte. Mange foreldre kan kvie seg med å fortelle en fremmed om personlige erfaringer og opplevelser. Barnehagen må klare å skape en trygghet ovenfor både barn og foreldre for å få mest mulig ut av samarbeidet. Kulturforskjeller kan være en utfordring og foreldrenes syn på barn. Det er dog ikke kun barnehagen som har et ansvar. Foreldrene har like mye ansvar om å skape et godt samarbeid med barnehagen.

Kunnskapsdeling: Barnehagen skal være en lærende organisasjon og skal inneholde en pedagogikk som gjenspeiler og representerer alle barna i barnegruppen (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.7). Dette krever at barnehagen har et ressursperspektiv. Ofte er det uvitenhet og lite erfaring som er grunnen til skepsis og motstand blant de ansatte. Her vil en åpen dialog for å kartlegge utfordringene kunne hjelpe. Felles faglige samtaler vil bidra til økt kunnskap og refleksjon. En forberedt og reflektert personalgruppe vil ha god kompetanse til å ivareta disse barna på best mulig måte.

Tilpasset omsorg: Barn med fluktbakgrunn vil ha andre type erfaringer og opplevelser enn det som er vanlig. Sjansen for at barnet har opplevd et traume er som nevnt stor. Det er en selvfølge at alle barn i barnehagen skal få god og rikelig omsorg, men for barn som har vært utsatt for traume kan omsorgen få en mye mer avgjørende rolle for barnets mulighet til trivsel og utvikling (Hellberg, 2017, s.18). En slik omsorg innebærer en følelse av trygghet, forutsigbarhet og mestring. Med et godt foreldresamarbeid vil barnehagen få informasjon om barnets interesser og eventuelle utfordringer. Ved bruk av denne informasjonen kan de ansatte legge til rette slik at barnet kan få en følelse av mestring i barnehagehverdagen. Lek er et eksempel på en god måte å fremme mestring, samhold og andrespråktilegnelse.

Barn som har vært omringet av kaos, krig og uro trenger stabilitet og trygghet i hverdagen. De trenger tålmodige voksne som gir riktig omsorg, anerkjennelse og oppmerksomhet. De trenger voksne som ser og forstår atferden, og som kan tolke disse uttrykkene. Alle punktene som er lagt fram over er områder det vil være viktig å ha ferdigheter og kompetanse innen. Som jeg har nevnt tidligere så skal ikke de ansatte drive terapi, men legge til rette for metoder som kan skape en terapeutisk effekt for barnet. Er det mistanke eller utfordringer som er utenfor de ansattes kompetanse og område vil det være viktig å ta kontakt med det tverrfaglige teamet.

Veien videre

Denne oppgaven har gjort meg mer reflektert og opplyst om hvor viktig det er å ta vare på disse barna. konklusjonen jeg har endt opp med er basert på det utvalget med materiale jeg har tatt i bruk. Jeg har hatt begrenset med tid og ressurser for å svare på problemstillingen. Denne oppgaven har gitt meg mer kompetanse om hvordan jeg kan møte barn med fluktbakgrunn i barnehagen, og hvordan jeg kan tilrettelegge for barnets beste. Dette er en kompetanse jeg tar videre med meg ut i arbeidslivet, og som jeg garantert for mye bruk for.

Oppsummering av lesing og studie i denne oppgaven har gitt meg innsikt i at det trengs mer forskning innenfor dette feltet. Det finnes relativt lite forskning og litteratur om hvordan man kan ivareta barn med fluktbakgrunn på en konkret og punktvis måte

Referanseliste

- Amundsen, I. (2016). Forsker: Politikerne tør ikke å lage fine asylmottak. *VG*. Hentet fra: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/62JzL/forsker-politikerne-toer-ikke-aa-lage-fine-asylmottak>
- Askland, L. (2013). *Kontakt med barn*. (2.utgave). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Berg, B. (2015). Mottakssystemet – historikk og utviklingstrender. Berg (Red.), *Asylsøker i velferdsstatens venterom*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berg, B., Lauritsen, K., Meyer, M., Neumayer, S., Tingvold, L., Sveaass, N. (2005). *Det hainnle om å leve: tiltak for å bedre psykisk helse for beboere i asylmottak*. Trondheim: Sintef.
- Bergsland, M., & Jæger, H. (2014). Bacheloroppgaven. Jæger, (Red.), *Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen* (s.51-86). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Brenna, L. (2007). *Marasim*. Kristiang: Høyskoleforlaget.
- Brenna, L. (2008) *Manzil – mangfoldig ledelse og utvikling*. Oslo: Cappelen Damm.
- Borchgrevink, M. (2006). Erfaringer fra resiliensfremmende grupper. I S. M. Neumayer, A. Skreslett, M. C. Borchgrevink & S. Gravråkmo. *Psykososialt arbeid med flyktningbarn*. (s.121-128). Hentet fra: <https://www.rvtsvest.no/wp-content/uploads/2015/11/PsykososialtArbeidFlyktningbarnVeileder.pdf>

Borchgrevink, M. (2006). Om perspektiver i det psykososiale arbeidet med flyktningbarn og unge. I S. M. Neumayer, A. Skreslett, M. C. Borchgrevink & S. Gravråkmø.

Psykososialt arbeid med flyktningbarn. (s.45-52). Hentet fra:

<https://www.rvtsvest.no/wp-content/uploads/2015/11/PsykososialtArbeidFlyktningbarnVeileder.pdf>

Borge, A. (2018). *Resiliens – risiko og sunn utvikling.* (3.utg.). Oslo: Gyldendal.

Bugge, R. (2008). *Når krisen rammer barn og unge.* Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Christophersen, E. (2018). *Europa - Stenger dørene for mennesker på flukt.* Hentet fra:

http://www.flyktningregnskapet.no/europa/?utm_source=fh&utm_medium=mm&utm_campaign=ign=launch

Dahl, S., Sveaass, N., & Varvin, S. (2006). *Psykiatrisk og psykososialt arbeid med flyktinger – veileder.* Hentet fra:

<https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/08/psykarbeidflyktingerveileder1.pdf>

Den norske legeföreningen (2008). *Likeverdige helsetjenester til alle.* Hentet fra:

[https://legeforeningen.no/PageFiles/26887/Likeverdige%20helsetjenester%20-%20Om%20helsetjenester%20til%20ikke-vestlige%20innvandrere%20\(Pdf\).pdf](https://legeforeningen.no/PageFiles/26887/Likeverdige%20helsetjenester%20-%20Om%20helsetjenester%20til%20ikke-vestlige%20innvandrere%20(Pdf).pdf)

Djuve, A., Weiss, N., Hamelink, W., & Zhang, H. (2017). *Opphold I asylmottak:*

konsekvenser for levekår og integrering. Hentet fra:

<https://www.fafø.no/images/pub/2017/20615.pdf>

Duedahl, P., & Jacobsen, H. (2010). *Introduktion til dokumentanalyse*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Dyregrov, A. (2010). *Små barns sorg*. Bufetat.

Dzamarija, M. (2018). Stor nedgang i antall flyktninger. Hentet fra:

<https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/stor-nedgang-i-antall-flyktninger>

Eriksen, T., & Sajjad, T. (2015). *Kulturforskjeller i praksis: perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Fandrem, H. (2011). *Mangfold og mestring i barnehage og skole: migrasjon som risikofaktor og ressurs*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Fandrem, H., & Tveitereid, K. (2016). *Hvorfor må barnehager og skoler vite noe om flyktninger?* Hentet fra: <https://laringsmiljosenteret.uis.no/inkludering/barn-med-flyktningbakgrunn/hvorfor-ma-barnehager-og-skoler-vite-noe-om-flyktninger-article115852-21503.html>

Fandrem, H., & Sævik., H. (2017). Akkulturasjon – når representanter for ulike kulturer kommer i kontakt. Hentet fra: <https://laringsmiljosenteret.uis.no/skole/mangfold-og-inkludering/flerkulturelle-elever/akkulturasjon-nar-representanter-for-ulike-kulturer-kommer-i-kontakt-article119777-21070.html>

Gjervan, M., Andersen, C., & Bleka, M. (2013). *Se! Mangfold: perspektiver på flerkulturelt arbeid i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Glaser, V. (2018). *Foreldresamarbeid. Barnehagen i et mangfoldig samfunn*. Oslo:: Universitetsforlaget.

Gotvassli, K. (2013). *Ledelse av en lærende barnehage*. (s.17-35). Oslo: Fagbokforlaget.

Gotvassli, K., & Vannebo, B. (2016). *Strategisk ledelse i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Hansen, L. (2014). *Sårbare barn i barnehagen – den lille boken om de store svikene*. Oslo: Kommuneforlaget.

Hellberg, A. (2017). *Traumamedvetenhet i førskolan*. Lund: Studentlitteratur.

Høigård, A. (2006). *Barns språkutvikling: muntlig og skriftlig* (2.utgave). Oslo: Universitetsforlaget.

Jacobsen, D (2010). *Forståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i metode for helse- og sosialfagene*. (2.utgave). Oslo: Høyskoleforlaget.

Justis- og politidepartementet (2011). *I velferdsstatens venterom*. [NOU2011:10] Oslo: Justis- og politidepartementet. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/78ca1005cf834de8961f06357c91aa92/no/pdfs/nou201120110010000dddpdfs.pdf>

Kibsgaard, S. (2015). Pedagogen i møte med barn fra ulike verdener. Kanstad, (Red.), *Lek og samspill i et mangfoldsperspektiv*. (1.utgave, s.19-24). Bergen: Fagbokforlaget.

Kibsgaard, S. (2015). Strategier og forhandlinger som grunnlag for deltakelse i lek. Kanstad, (Red.), *Lek og samspill i et mangfoldsperspektiv*. (1.utgave, s.27-40).

Kulset, N. (2015). Sang som sosialt handlingsberedskap for andrespråklæringer i barnehagen. Kanstad, (Red.), *Lek og samspill i et mangfoldsperspektiv*. (1.utgave, s.79-94). Bergen: Fagbokforlaget.

Kunnskapsdepartementet (2006). *Temahefte om språklig og kulturelt mangfold*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2017). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Larsen, A. (2007). *En enklere metode: veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Larsen, K. A., & Slåtten, V. M. (2015). *En bok om oppvekst*. (4.utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

Lauritsen, K., & Skagen, R. (2009). Bedre omsorg til flyktningbarn nå! (Rapport: Redd Barna-prosjekt nr 2006/1/0595). Hentet fra:
<https://samforsk.no/Publikasjoner/Bedre%20omsorg%20til%20flyktningbarn%20n%C3%A5%202009%20KORRIGERT.pdf>

Lidén, H. (2017). *Barn og migrasjon: mobilitet og tilhørighet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lovdata (2018). *Barnehageloven*. Hentet fra:

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64#KAPITTEL_2

McCarty, F, & Vickers, M. (2012). *Refugee and Immigrant students: Achieving quality in education*. Hentet fra:

<https://books.google.no/books?id=UwIoDwAAQBAJ&pg=PA110&lpg=PA110&dq=refugee+pre-flight+flight+post-flight&source=bl&ots=sKa94kcBzm&sig=ACfU3U0TIpFU1G0LI7NjBY0QCoi51EpRIQ&hl=no&sa=X&ved=2ahUKEwjbu56E-tThAhWS6aYKHQWuBTcQ6AEwCXoECAkQAQ#v=onepage&q&f=false>

Montgomery, E., & Linnet, S. (2012). *Børn og unge med flygtningebaggrund*. København: Hans Reitzels Forlag.

Nergård, T.B. (2002): *Gratis barnehage for alle femåringer i bydel Gamle Oslo*. Evaluering av et forsøk, NOVA, rapport 3/02.

Onderko, K. (u.å). *What is trauma?* Hentet fra: <https://integratedlistening.com/what-is-trauma/>

Oterholt, I. (u.d.). *Vi vil leke!* Hentet fra:

<https://www.utdanningsforbundet.no/fylkeslag/telemark/nyheter/vi-vil-leke/>

- Palludan, C. (2005). *Børnehaven gør en forskel*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Thoresen, I. (2017). *Foreldresamarbeid i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Tveitereid, K., Vestad, L., Sævik, S., & Fandrem, H. (2017). *Flyktningkompetent barnehage*. Oslo: Pedlex
- Sagberg, S. (2014). Vitenskapsteori for bachelorstudenter. Jæger (Red.), *Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen* (s.25-50). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Sand, S. (2016). Ulikhet og fellesskap: flerkulturell pedagogikk i barnehagen. Vallset: Oplandske bokforlag.
- Sandvik, M., Garmann, N., & Tkachenko, E. (2014). *Synteserapport om skandinavisk forskning på barns språk og språkmiljø i barnehagen i tidsrommet 2006-2014*. Hentet fra: <https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/forskningsrapporter/synteserapport-om-sprak-og-sprakmiljo.pdf>
- Shire, W. «Home», *A Refugee Poem*. Hentet fra: <https://austinrefugees.org/home-a-refugee-poem/>
- Skants, P. (2014). *Omsorg i kriser – en håndbok i psykososialt støttemarbeid*. (2. utg). Oslo: Gyldendal.

Skoglund, I., & Åmot, I. (2012). *Anerkjennelsens kompleksitet i barnehage og skole*. Oslo. Universitetsforlaget.

Stenmark, H. (u.d.). *Migrasjon og psykisk helse: hva vet vi om den psykiske helsa til flyktingene?* Hentet fra: <https://www.fylkesmannen.no/globalassets/fm-more-og-romsdal/dokument-fmmr/helse-og-omsorg/hva-hvet-vi-om-den-psykiske-helsen-til-flyktingene---hakon-stenmark.pdf>

SSB (2018). *Innvandrere etter innvandringsgrunn*. Hentet fra: <https://www.ssb.no/innvgrunn>

Utdanningsdirektoratet (2016b). *Foreldrehefte: Når barn opplever kriser og sorg*. Hentet fra: https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/veiledere/udir_foreldrehefte_kriser_og_sorg_net.pdf

Utdanningsdirektoratet (2016a). *Når barn og foreldre opplever kriser og sorg i forbindelse med flukt og migrasjon*. Hentet fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/stottemateriell-til-rammeplanen/kriser-og-sorg-i-barnehagen/nar-barn-og-foreldre-opplever-kriser-og-sorg-i-forbindelse-med-flukt-og-migrasjon/>

Varvin, S. (2014). *Flyktingers helse i Norge*. Hentet fra: <http://flykting.helsekompetanse.no/flyktingers-helse-i-norge>